

Mike Aquilina
James L. Papandrea

**HOE HET CHRISTENDOM DE
BESCHAVING HEEFT GERED**

... en dit opnieuw moet doen

uitgeverij
Betsaida
's-Hertogenbosch

De Boog

Inhoud

1. De Kerk van de toekomst kan leren van de Kerk van het verleden	9
2. Een revolutie van de persoon	33
3. Een revolutie in het gezin	49
4. Een revolutie in het werk	65
5. Een revolutie van de godsdienst	79
6. Een revolutie van de gemeenschap	103
7. Een revolutie in de dood	119
8. Een revolutie van de staat	133
9. De Kerk kan de wereld opnieuw veranderen	155
10. Een 'to do-lijst' voor de christen in de eenentwintigste eeuw	173
Over de auteurs	191

De Kerk van de toekomst kan leren van de Kerk van het verleden

De bisschop werd het stadion binnengeleid waar dood en bloed tot vermaak dienden, waar de massa juichte en men de vrees voor de eigen sterfelijkheid verdrong in het bloed van iemand anders. Drie dagen eerder had Polycarpus gedroomd dat zijn kussen in brand stond. Hij wist dat dit betekende dat hij weldra oog in oog met de vlammen zou staan. Nu hij in ketens de arena was binnengegaan, omringd door mensen die haat koesterden jegens het geloof waar hij voor stond, hoorde hij de stem van God die hem bemoedigde en die hem zei sterk en moedig te zijn. Toen de menigte hem zag en hem herkende als de leider van de christenen in hun stad, waren zij blij te zien dat hij gearresteerd was.

Polycarpus stond voor de Romeinse proconsul, de man die door de keizer was gestuurd om de gouverneur te zijn van de provincie. Desgevraagd bevestigde Polycarpus dat hij inderdaad de bisschop van de stad Smyrna was. Dit stond gelijk aan een schuldbekentenis. Christen zijn was niet alleen tegen de wet; het werd beschouwd als een asociale, ja zelfs verraderlijke misdaad en daarom de doodstraf waardig. De proconsul probeerde Polycarpus zover te krijgen dat hij zijn geloof zou verloochenen om zijn leven te redden. 'U bent een oude man', zei hij, waarmee hij suggereerde dat de beproeving die Polycarpus te wachten stond, des te erger zou zijn vanwege zijn leeftijd. 'Het enige wat u hoeft te doen, is een eed aan de keizer zweren... en al uw medeverraders afzweren.' Omdat de christenen slechts één God aanbaden in plaats van de vele goden van het Grieks-Romeinse pantheon, noemden de niet-christenen de christenen 'atheïsten'. De proconsul beloofde Polycarpus dat hij vrijuit zou gaan als hij zijn geloof en zijn christelijke gemeenschap zou verloochenen door te zeggen: 'Weg met de atheïsten'. Als antwoord keerde de bisschop van Smyrna zich naar de heidense menigte, wees naar hen en zei: 'Weg met de atheïsten!'

De Romeinse proconsul werd boos, maar hij had liever een afvallige dan een martelaar. Daarom drong hij opnieuw aan: 'Leg de eed af en ik zal u vrijlaten. Vervloek Christus!' Maar Polycarpus antwoordde rustig: 'Ik ben zesentachtig jaar zijn dienaar geweest en Hij heeft mij niets verkeerd

gedaan. Hoe kan ik mijn Koning die mij gered heeft, vervloeken? Toen de proconsul bleef uitvallen tegen de bisschop, ging Polycarpus verder: 'Als u denkt dat ik zal doen wat u vraagt en een eed afleg tegenover Caesar, waarbij ik doe alsof ik niet weet wie ik ben, dan luister nu goed: ik ben christen. Welnu, als u de leer van het christendom wilt leren kennen, stel een dag vast en luister naar mij.'

Uiteindelijk gooide de proconsul het over een andere boeg. Hij dreigde dat wilde beesten Polycarpus zouden verscheuren onder gejuich van de toeschouwers. Maar de bisschop antwoordde: 'Roep ze maar. Als iemand zich bedenkt en overgaat van kwaad naar gerechtigheid, dan is dat iets goeds, maar van goed naar kwaad gaan, dat is iets wat we niet kunnen doen.' De proconsul antwoordde: 'als u niet bang bent van de wilde beesten, dan zal ik u in het vuur laten verbranden, tenzij u van mening verandert'. Polycarpus hernam: 'U dreigt mij met vuur dat maar eventjes brandt en dan uitgaat. Maar u weet niets van het eeuwige vuur, de eeuwige straf die de goddelozen wacht bij het komende oordeel. Waarom aarzelt u nog? Komaan, doe wat u wilt!'

Mensen uit de menigte hielpen naarstig hout voor het vuur te verzamelen, en terwijl de bisschop bad, werd het vuur aangestoken. Al werd hij door vlammen omgeven, het lichaam van de heilige bisschop werd niet verteerd. Ten slotte kreeg een soldaat de opdracht hem met een zwaard te doden. Uit de wond kwam zoveel bloed dat de menigte vol verbazing zag hoe het bloed van Polycarpus het vuur doofde. Maar de bisschop was dood. Het vuur werd opnieuw ontstoken en het lichaam van Polycarpus werd verbrand om te voorkomen dat het vereerd zou worden. Maar de gelovigen van Smyrna konden zijn beenderen bemachtigen die als heilige relieken werden behandeld.¹

Wat voor soort cultuur is het die mensen aanzet te juichen bij de dood van een oudere man die aan geen andere misdaad schuldig is dan dat hij een christelijke bisschop is? En hoe is de mensheid vooruitgegaan van de Romeinse cultuur van Polycarpus' tijd naar een type mensen nu dat verbazing voelt, afschuw en walging over dergelijke martelverhalen? Wat is er in de samenleving veranderd dat we zijn zoals we vandaag zijn? En is er enige aanwijzing dat wij als cultuur zouden kunnen terugvallen in het stadium waarin we ooit waren?

Dit boek gaat over zeven culturele revoluties die de maatschappij ten goede hebben veranderd. Deze revoluties zijn een direct gevolg van de

¹ Een aangepaste versie van *Het martelaarschap van Polycarpus*. Polycarpus stierf de marteldood in de stad Smyrna (tegenwoordig Izmir, Turkije) rond het jaar 156.

aanwezigheid van het christendom in de wereld en van de invloed van de christelijke Kerk op de samenleving. Maar in een tijd waarin het mode geworden is opnieuw de tegenslagen van de Kerk toe te juichen en de tekortkomingen van de Kerk naar voren te halen alsof die haar trouw in de schaduw stellen, is het belangrijk te wijzen op de manieren waarop het christendom de wereld tot een beter oord heeft gemaakt en te laten zien dat die heel sterk opwegen tegen de tijden dat een paar leiders van de Kerk zijn tekortgeschoten in hun missie. De waarheid is, dat het beste van de samenleving, met zijn verbeterde kwaliteit van leven, en zijn bescherming van de mensenrechten, het resultaat is van deze zeven culturele revoluties die tot stand werden gebracht door de christelijke Kerk. Deze revoluties waren vooral radicale veranderingen in de manier waarop de samenleving dacht over het individu, het gezin, het werk, de godsdienst, de gemeenschap, leven en dood, en zelfs de regering.

Deze zeven revoluties hebben een echte verandering tot stand gebracht in de manier waarop mensen zichzelf zien en hun relaties met elkaar. Een verandering die allereerst plaats vond door de toepassing van de waarden van het evangelie in de vroegchristelijke Kerk en die zich later uitbreidde tot de cultuur erom heen. Een andere manier om ernaar te kijken is dat deze revoluties correcties waren van bepaalde tekortkomingen in de antieke samenleving in het algemeen en de Romeinse maatschappij in het bijzonder.

In de antieke wereld lag bijvoorbeeld de waarde van een persoon in wat hij kon produceren of hoe hij een last was voor anderen. Met andere woorden: in het wereldbeeld van de antieke culturen waren bepaalde mensen overbodig en sommigen waren eigendom. Verder was het genieten van het leven (samen met de vrijheid en de vrije tijd die het mogelijk maakt om van het leven te genieten) een luxe voor de rijken. Zowel religie als regering stonden ten dienste van de heersende klasse; dit zorgde voor een uitzichtloze situatie in de lagere klassen en een neiging tot egoïstisch hedonisme in de hogere klassen. Deze tekortkomingen van de antieke cultuur zijn tot op zekere hoogte generalisaties, maar zij beschrijven wel degelijk de wereld waarin het christendom is ontstaan.

De zeven revoluties waren dan zowel een antwoord op het evangelie als ook een afwijzen van de culturele waarden die strijdig waren met de leer van Jezus en de apostelen. De vroege Kerk kwam in ieder geval zodanig in verzet tegen de bestaande cultuur dat zelfs slaven bisschop konden worden. Zoals wij ze hier presenteren, veranderen de zeven revoluties de wereld door menselijke relaties te veranderen, in steeds wijder wordende concentrische cirkels, te beginnen met het individu maar dan verder tot

aan de wereld toe. Een revolutie van het individu bevestigde dat alle mensen gelijk geschapen zijn, naar het beeld van God en dat niemand nutteloos en overbodig is. Een revolutie van het gezin bevestigde het gezin als een plaats van veiligheid en liefde, waar vrouwen en kinderen niet worden uitgebuit. Een revolutie van de arbeidsplaats bevestigde dat mensen geen eigendom zijn, dat zij vrij moeten zijn in het kiezen van hun werk, en dat zij vrije tijd moeten krijgen voor eredienst, voor kunstzinnige expressie en voor het genieten van hun dierbaren. Een revolutie van de godsdienst leerde de wereld dat God liefde is. Een revolutie van de gemeenschap leerde de mensen hun naaste te beminnen. Een revolutie in de manier waarop mensen dachten over leven en dood, wees de cultuur van de dood af en bevestigde een cultuur van het leven en van hoop, waarbij mensen aangemoedigd worden op te komen voor mensenrechten. En ten slotte hield een revolutie van bestuur het ideaal voor dat heersers de mensen zouden dienen die zij regeren (niet andersom), en dat alle mensen vrijheid van godsdienst moeten genieten. Kortom, deze revoluties kunnen worden verstaan als culturele revoluties die de bescherming van alle menselijk leven bevorderden en de bescherming van ieders persoonlijke waardigheid en vrijheid.

Ongetwijfeld zijn deze revoluties gebouwd op het fundament van het jodendom, de godsdienst van Jezus en de apostelen. Maar de christelijke Kerk bouwde voort op de leer van het jodendom (zoals het idee dat alle mensen geschapen zijn naar het beeld van God), nam de implicaties van deze leer mee de wereld in, en bekeerde de wereld tot een nieuwe wijze van kijken naar de mensheid en de relaties tussen mensen.

De zeven revoluties vonden niet van de ene op de andere dag plaats. De bekering van de wereld was een lang proces, dat begon tijdens het Romeinse Rijk. Sommige van de revoluties waren al begonnen in de eerste paar eeuwen van de Kerk, ondanks het feit dat het christendom nog illegaal was en christenen vervolgd werden. Sommige veranderingen moesten wachten tot de legalisering van het christendom, toen de Kerk kon beginnen het rijk van binnenuit te bekeren. Andere revoluties hadden meer tijd nodig en behoefden discussies en tegenstellingen binnen de Kerk om de Kerk te brengen tot bepaalde conclusies over hoe de leer van Jezus beleefd moest worden. Het resultaat is dat in de loop van de Middeleeuwen het christendom de westerse cultuur vorm had gegeven en het zou de cultuur blijven beïnvloeden, overal waar het evangelie verspreid werd.

Hoewel het gemakkelijk is om voorbeelden te noemen van christenen die niet hebben geleefd volgens de idealen van de Kerk, kunnen wij een dergelijk menselijk falen alleen herkennen en bekritisieren, omdat

de Kerk ons die idealen gegeven heeft. Met andere woorden: zonder de precedentes die het christendom heeft geschapen met betrekking tot de bescherming van het leven, de waardigheid en de vrijheid, zouden wij geen standaard hebben gehad waaraan we een persoon of groep (de Kerk zelf inclusief) die de mensenrechten niet beschermt, kunnen beoordelen.

Daarom, als we naar het grote plaatje kijken, is het belangrijk te beseffen hoezeer de Kerk de kwaliteit van het menselijk leven heeft verbeterd. Dit boek wil enkele voorbeelden bieden van de vele positieve bijdragen die de Kerk aan de omvorming van de menselijke cultuur heeft geleverd.

Ten slotte zullen we laten zien waarom het besef van de zeven revoluties zo belangrijk is voor de Kerk (en de wereld) van vandaag, en we zullen concrete stappen voorstellen die christenen in de eenentwintigste eeuw kunnen zetten om de wereld opnieuw ten goede te veranderen.

Maar voor we daartoe komen, moeten we de Kerk ten tijde van Polycarpus begrijpen.

De vóór-christelijke wereld

Als we spreken over de vóór-christelijke wereld, bedoelen we niet de wereld voordat het christendom kwam. We bedoelen de wereld voordat het christendom haar veranderde – de wereld waarin het christendom een vervolgte, illegale godsdienst was. De christelijke Kerk is ontstaan in het Romeinse Rijk. In die tijd was de ‘bekende wereld’ een rijk dat zich uitstrekte van Spanje tot Israël en dat lag rond de Middellandse Zee. Het christendom kwam op in het uiterste oosten van dat rijk en verspreidde zich opmerkelijk snel tot aan het uiterste westen, en dat te midden van een brede waaier aan diverse religies die in dat uitgestrekte gebied gepraktiseerd werden. Toch was het christendom als godsdienst anders dan al wat ervoor kwam. Deels is dit omdat de wereld nog geen religie gezien had die een beleid van open lidmaatschap paarde aan strikte morele verwachtingen. Iedereen werd uitgenodigd zich bij de Kerk aan te sluiten, maar als je eenmaal lid was, werd er verwacht dat je je serieus inspande om je levensstijl te veranderen. Het jodendom had morele verwachtingen, maar zoals de meeste van de oude wereldreligies, was het in feite de godsdienst van een bepaalde natie; je hoorde erbij omdat je erin geboren was. Veel van de zogenaamde mysteriegodsdiensten (geheime genootschappen met initiatieriten, vaak geïmporteerd uit de provincies van het rijk) werden op den duur etnisch inclusief en waren dus niet beperkt tot één stam of natie, maar zij hadden de neiging betrekkelijk homogeen te zijn wat betreft de sociale klasse of de sekse van hun leden. Sommige groepen stonden alleen